

הרב מאיר ערבה

מח"ס 'מאיר עוז' על סדר המ"ב, ט' חלקים

אננס גידול אדמה או עץ

הטעם שחששו להחשיבו כעץ – וישוב מנהג העולם להחשיבו כפרי אדמה

נתבקשתי ע"י הרב הגאון הגר"א דינר שליט"א, לחוות דעתי לגבי ברכת האננס, אחרי שצירף לי את מאמרו של הרב מאיר שלום האלבערג שליט"א, שכתב (עץ חיים עמוד קכ"ב) שבאמת צריך לדעת דהמנהג לברך על האננס בורא פרי האדמה ולחשבו כירק לכל דבר הוא טעות גמור (כלשוננו). וטעמו הוא שכיון שהאננס מוציא חוטרם חדשים כל שנה מעיקר הצמח ולא מהשורש - א"כ נחשב הוא כעץ, שחוזר ומוציא פירות בשנה שאח"כ. אמנם, הגזע הראשון ['צמח האם'] מתייבש והוא לא יוציא שוב פרי, אך מ"מ כיון שהחלק של החוטר ממשיך להוציא פרי, לכן נחשב הדבר לכך שעיקר העץ ממשיך להוציא פרי.

וכמדומה שיש מקום לדון על קביעתו הן מצד ההלכה והן מצד המציאות.

הדבר הראשון שיש לדון בו הוא, שהוא מתייחס לחוטר כענף, ולכן כותב שנחשב שהעץ ממשיך להוציא פירות. לפיכך, הלכתי לראות את צורת גידול האננס [יש כמה עשרות בודדות של מגדלים, המגדלים כ-3000 טון וכולם שומרים על חשאינות גמורה, מאחר והם חוששים שיקחו להם את סודות הגידול - היבוא של אננס הוא כאלף טון לשנה. הנתונים נכונים לשנה שעברה, ובכל שנה בשנים האחרונות הנתונים עולים בגידול וכן מסתבר שיהיה עד שהמחיר ירד] וראיתי את החוטרם ואיך מוציאים אותם לשתילה לשנה הבאה. שמתי לב שלחוטרם הגדולים יש מערכת שורשים בפני עצמה ושונת עלים בפני עצמה, ואע"פ שהם מחוברים לצמח האם, מ"מ הם שולחים שורשים לכיון הקרקע לינוק בפני עצמם. וא"כ זה שונה מענף שמחובר לגזע עץ רגיל, שחיבורו הוא חיבור גמור, והוא מאוחה עם הגזע, וגם אין לו שורש בפני עצמו, ואין לא קיום כלל בפני עצמו. משא"כ החוטר של אננס מצמיח 'שונת עלים' בפני עצמה, וגם שורשים ועמוד פריחה חדשים, וא"כ נראה שהוא כגזע חדש בפני עצמו, שאינו משוייך לגזע האם. ומה שהוא יונק מצמח האם שמתייבש הוא רק כיניקה מכל

חומר אורגני אחר. ולפי מה שהבנתי, החוטרים הגבוהים כשהם גדלים בטבע, הם נופלים על הקרקע ומשם מתחיל צימוח חדש. כמות השורשים שהיו לחוטר הגדול היתה שווה לכמות השורשים של צמח האם [את זה ראיתי - ויש שכתבו שלפעמים השורשים יותר ארוכים]. וא"כ יש להגדיר את האננס כעץ שמוציא עוד עץ, והעץ השני עומד להתקיים בפני עצמו, בעוד העץ הראשון קמל.

מצ"ב צילום שצילמתי בחלקת האננס. הוצאתי חוטרים על מנת לעמוד על טבעם, והחוטר הקטן נשלף לפני שיש לו שורשים, משא"כ החוטר הגדול, שכבר יש לו שורשים.

והידוע, לפי מה שגדל בארץ, הוא שאם המגדל משאיר את החוטר השני עד שיגדל הפרי, יצא פרי קטן בהרבה מהפרי הראשון, ואם המגדל שוב ישאיר חוטר, על פי רוב לא יצא כלל פרי, ואם יצא הוא יהיה קטן מאוד [כביצה וכדו']. משא"כ אם נוריד את החוטר וניטע אותו שוב - יצא פרי רגיל, וא"כ בהכרח שגידול החוטר על צמח האם איננה צורת גידול מצד עצם בריאתו. והתעוררתי לחקור מדוע

אין הפרי השני יוצא טוב כפרי הראשון, ונראה שכיון שאין השורש יונק מהאדמה ממש, לכן אין לו את המעלות של הפרי הראשון, וכ"ש לפרי השלישי - שהם ניזונים מצמח האם כזבל אורגני, ולא כאדמה. ואם כן זה עוד סיוע להבנה שאין דרך האננס לגדול על העץ הראשון מצד עצם הבריאה [ומה שפרסם הרב הנ"ל שיש מקומות ששם הפרי שעל החוטר לא קטן יותר, צריך בדיקה. בפרט יש לבדוק אם זה נכון, שמא משקים חומרים כימיים למקום השורשים של החוטר (וכן הדרך בכמה מקומות בעולם שמשקים ומרססים ע"י טרקטור שיש לו צינור שמרסס מלמעלה, וכך צמח החוטר מקבל ישירות את המים ושאר חומרים ודשנים מלמעלה היכן ששורשיו נמצאים, וצורת העלים שהם קעורים גורמים למים ולדשנים וכדו' להגיע למרכז השיח ששם שורשי החוטר, והוא אופייני לצמח הגדל במדבר וכדו', במקום שאין הרבה מים). כמו כן, ייתכן ששם מגדלים רק את החוטרים שסמוכים לאדמה, שהם מוצאים שורשים גם

לאדמה ממש, אבל בכמה מקומות בעולם שביררתי אמרו לי שהפרי על החוטר נהיה קטן מאוד].

מצ"ב תמונה של שורשים שבאים מחוטר גבוה שלופפים את צמח האם [כפי מה שהבנתי, תמונה זו היא ממחקר שנעשה באוניברסיטה בהוואי - אני לא בדקתי דבר זה אבל המגדל שהייתי אצלו גם העיד לי על תופעה זו, שהחוטר העליונים שולחים שורשים גם סביב צמח האם].

וראיתי במחקר הנ"ל, שכתבו

שהאננס הוא ממשפחת צמחים 'אפיפיטים', שהם צמחים הגדלים בטבעם על גבי צמחים אחרים לתמיכה, ולכן הוא גידול שמתקיים גם בשעת יובש, שאינו צורך הרבה מים וכדו' - וא"כ י"ל ששיח האם משמש אותו כשאר צמח שהיה גדל עליו.

כתב הרמב"ן (ויקרא יט, כג): "אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד, לפי שהוא מועט, ואין האילן נותן בפרי טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים, ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית, וכו'. ואמת הדבר עוד, כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכלה, כדג שאין לו קשקשת (לעיל יא ט), והמאכלים הנאסרים בתורה הם רעים גם לגוף", ע"כ. ואע"פ שהרמב"ן כתב את דבריו כטעמא דקרא, מ"מ המהרש"ם (ח"א, קצו) הביא דבריו וסמך לזה את ההלכה של גדרי העץ - ושזה הטעם שלא מברכים על חציל בורא פרי העץ, והבאנו סוגיא זו בהרחבה בספרנו מאיר עוז (סי' רג, ב) עיי"ש שהבאנו כשמונה חילוקים מה נכלל בגדרי עץ.

ואנחנו פוסקים שאם החוטר יוצא מהשורש מתחת לאדמה - שאין לזה שייכות לעץ הראשון, כגון בבגנה, וא"כ יש להוסיף סברא שגם אם העץ השני יוצא מתחתית הגזע של העץ הראשון - כל שהגזע הראשון כולו מתייבש והחוטר ניכר

שהוא עץ לעצמו - א"כ אינו נחשב שהעץ הראשון הוציא שוב פירות, ולא נכלל הדבר בדברי הגמ' (ברכות מ.) שהגוויזא מוציא שוב פירות, כיון שהחומר הוא עצמאי.

הדבר השני שיש לדון עליו הוא שהרב האלבערג התייחס לעץ כאילו יש לו גזע וענפים, וצורתו צורת עץ. אכן, בזה יש לפקפק, כי האננס מורכב ממשושת עלים [כעשרים וחמשה עלים בון קיין, שהוא הזן הנפוץ בארץ], הגדלים זה ליד זה, ואחד מעל חבירו, ירוקים, ואין כאן גזע 'עצי' של עץ, אלא קלח של חיבור העלים [והבנתי שהוא רך קצת, ורציני לחתוך קלח זה אך לא מצאתי קלח טרי, ויש שמגדלים את האננס מהכתר של העלים שבראש הפרי, ומורידים מספר עלים ומשרים במים, והוא מצמיח שורשים, וקשה להגדיר שהקלח של העלים הוא גזע כגזעי עצים. מצ"ב תמונה של גזע אננס חתוך, התמונה היא מהמחקר הנ"ל].

במקום בו העלים מסתיימים יוצא 'עמוד פריחה', שבראשו גדלים בין עשרות למאות פרחים הגדלים יחד, ובסופם יהפכו לפרי האננס [ואצל מי שמגדל באופן פרטי כמעט ולא נראה עמוד הפריחה, שהוא קצר מאוד, אלא נראה שהאננס יושב על העלים, צרפתי תמונה של זה. אכן, במינים המסחריים יש עמודי פריחה קצת גבוהים יותר, ומ"מ הבנתי שגם עמוד הפריחה הוא קצת רך כל זמן הפריחה, ורק לאחר שהוא מתייבש נהיה קשה, ולא הצלחתי לבדוק דבר זה]. מ"מ גידול האננס שונה מגידול עץ, שעיקרו גזע 'עצי' ויש לו ענפים וגם עלים, ובאננס אין כלל גזע אלא קלח של החיבור של העלים בלי ענפים, ומתוכם גדל האננס - כנראה בתמונות דלקמן, בדומה לצמח האלוורה [ואינו דומה לקנה סוכר, שגובהו כמה מטרים ויש לו קשיות עץ, וכשחותכים אותו גדל אותו קנה שוב, וכן הדרך לחתוך בכל שנה - וגדל שוב מחדש, וגם שם נחלקו הדעות אם נחשב כעץ, אלא שיש בזה כמה טעמים מדוע יברך עליו שהכל, וכמו שהבאתי במאיר עוז סי' רב].

ויש מקום גדול לטעון שכל הגדל כשושנת עלים נחשב לודאי ירק, וזה מבוסס על ביאור החזו"א (ערלה יב, ב) בדברי הירושלמי, שאמרו שבדבר שהוא ודאי ירק

אין ללכת אחר סימני עץ. ולא נתבאר בדיוק מה נחשב ודאי ירק, ומ"מ הירושלמי נקט שכרוב הוא ודאי ירק, למרות שהוא מתקיים מספר שנים.

ולכרוב גם יש גזע שממנו יוצאים העלים (ובכתובות קיא: מובא שהיו כרובים גדולים מאוד). והערך (ערך "נפס") מביא את פירוש ר"ח ז"ל שקולסא בדי תרדין ובדי כרוב שמהן יוצאין העלים, ונקראים נפוס. ובעל "מוסף הערוך" מרחיב: "פי' בלשון יוונית ורומית גזע ועמוד בירקות אשר ממנו העלים נפרדים, ומפני שיש לכרוב גזע וקלח גדול נאמר הכרוב קולס וכו' (וכמ"ש ר' משה רענן שיחי' על הגמ' כתובות עה., וכן התמונות של כרוב המובאות לקמן לקוחות ממנו).

ובפסחים נא: "רבי שמעון אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהם בירקות שדה, וחכ"א כל הספיחין אסורין". ומפרש רש"י "שאין כיוצא בהן בירק השדה - משרשין הן גדילין, והרי הן כאילן שמוסיף ענפים על ענפים, ולא בכלל שאר ספיחים נינהו, וכל שאר ספיחים - מזרע הנחבט ונופל לארץ הוא, אבל ספיחי כרוב אינו כן אלא עליו גדילין בענפים, ולא אסרה תורה אלא ספיחים מעין זריעה, כדכתיב הן לא נזרע וגו', כך שמעתי וכו'", ע"כ.

ובפירוש הרא"ש (שביעית ט,א) כתב: "חוץ מספיחי כרוב - ומפרש טעמא בירושלמי לפי שכל ירק אתה יכול לעמוד עליו ולהכיר בין חדש לישן חוץ מספיחי כרוב שהן גדלין ומתעבין מהר - שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מן האמהות הבאתי, ורבנן אסרי דגורי אף בשאר ספיחים כן, א"נ אטו ספיחי כרוב".

ונביא בסוף דוגמאות לתמונה של כרוב המצוי בזמנינו, ורואים שאף שיש גם לו 'גזע' - מ"מ יש לו צורת ירק. וכן הוא בעוד ירקות שיש להם ראש תפרחת, וא"כ יש מקום להשוות אליהם את האננס.

ומצינו בעוד פוסקים שנקטו שאילן שודאי אין לו צורת אילן אינו עץ. כבר הרב הנכבד הביא לדון מדברי הברכ"י (מחזיק ברכה רג, א) שכתב: "פרי המצוי באיטליא הנקרא פראבלא"ס כל מי שרואה ערוגה מטעה אחד חכם ואחד תם יראה שהוא ירק ואין להסתפק בו כלל", עכ"ל. וכן הביא את דברי ערוך השולחן (רצד, יח) שכתב: "ודע דהעולם אין נוהגין ערלה באלו הג' פירות שחשבנו ואולי הם הפירות שכתב מהרי"ל, ובאמת אילו ינהגו ערלה בהם אסורין יהיו לעולם דכל ג' שנים בערך מוכרחים לעוקרן ולנוטען מפני רפיון, ואי משום דאמרינן בברכות

שם דברכה תלוי בערלה וברכתן וודאי העץ - י"ל דלא אמרו שם אלא באילן גמור ובפרטי פירותיה כאביונות וקפריסין ע"ש, אבל בעיקר האילן צריך בערלה אילן גמור - ואלו אינם בדמיון לאילנות, כידוע", עכ"ל.

וצורת גדילת האננס ודאי שונה מכל סוגי העצים המצויים, ומצינו בחיד"א ובעל הלק"ט שכתבו מסברא שגידול ששונה משאר עצים נחשב ירק כמו באם נחלש טעם הפירות אחר שנה ראשונה, ואם הגזע חלול וכדו', וכמו שהביא הרב הנכבד הנ"ל, והרחבנו בזה בסי רג, ב.

והרב הנכבד הביא בסוף איזה צילום של חתך של שיח אננס, אלא שהצילום מטעה את העין, כיון שזו תמונת 'תקריב' שצילמו מקרוב, וצילמו מכיוון החלק התחתון של האננס כלפי מעלה, מה שמעוות את מראה גידול האננס, שנראה כך כמו עץ דקל ענק. ונראה שמקור הצילום שלו הוא מכתבת המחקר שנעשתה באונברסיטה בהוואי, וראיתי דבר זה אלא שצריך להתייחס לצילום זה בערבון מוגבל, מחמת שבמקומות שנעשים מחקרים מאלצים את השיח לגדול באופנים מסויימים, וכגון שמקבעים את החוטר באופן שממשיך להיות מחובר לצמח האם, ונותנים לו חומרים כימיים על מנת שיגדל טוב וכדו'. ולסבר את העין הוספתי צילומי גידולי אננס קטנים, שנראים דומים לשאר גידולי שושנת העלים הנ"ל, שגדלו באופן פרטי, בלי הוספת דשנים מיוחדים [אתרל, ברקן, ברודיטופ פסטה, דורסן, אדיגן, קונדור, אשלגן, וכן מוסיפים זרחן על מנת שעמוד התפרחת לא יסדק]. ומסתמא שדבר זה תלוי גם בזני האננס, ומה שרגילים לגדל כאן בארץ עיקרו בגובה של כ-30 עד 40 ס"מ, ומה שכתבו שיש אננס בגובה של כמטר וחצי - לא הצלחתי למצוא מקור מוסמך לזה, אלא כהעתקה, ובמקומות היותר מוסמכים מוזכר שהוא מגיע לגובה כ-60 ס"מ, ולעיתים נדירות ל-80 ס"מ. וגם כשכתבו שהוא גבוה - התכוונו לצורת העלים שאורכם כמטר, ואם הם עולים כלפי מעלה [וכמו שמצוי במקומות חמים, שהעלים העליונים עולים כלפי מעלה, על מנת שלא יהיה שטח פני העלה מול השמש ויאבד נוזלים] - א"כ אפשר שיחשיבו את עיקר הצמח לגבוה יותר.

וכן צריך לברר אם האננס מגיע לשנה הרביעית, כי אין מגדלים היום אננס כלל מזרעים. והרב הכותב הנ"ל כתב שהאננס מוציא פרי רק אחר שלוש שנים,

וצריך לדעת אם זו הערכה או שזה בדוק. אכן, לפי מה שהבנתי - משך הזמן מהיחור עד שיש פרי הוא כשנה וחצי, וא"כ צריך לדעת מה הוא משך הזמן מהנבטת הגרעין עד שהוא גדל ונעשה בגודל יחור. ואם השיח לא בא לשנה הרביעית עם פירות היחור - א"כ לשיטת החזו"א יש לדון שנחשב לפרי האדמה, וז"ל החזו"א (ערלה יב, ג): "כל שאין מתקיים עד אחר ערלה ואחר רבעי ודאי לאו אילן הוא", עכ"ל.

מסקנת הדברים

א. יש לדון שמנהג העולם להתייחס לאננס כפרי האדמה הוא מחמת שגזע האם מת, ויוצא גזע ועץ חדש מצמח האם, בעל שורשים עלים גזע ותפרחת בפני עצמו - וא"כ מוכח ממראיתו שהוא דבר חדש, וכן ממה שמשריש, נראה שיונק בפני עצמו [ומעט דומה בזה להברכה שנותקה מצמח האם], ומה שלפעמים יכול להתקיים משולי צמח האם אין זה דבר טבעי - והראיה שאז פירותיו קטנים.

ב. יש לדון שהאננס נכלל בגדר ירק מצד מראהו וצורת גדילתו, שיותר דומה לכרוב וכדו' ושאר שושנות עלים - שאין לו גזע גמור ולא ענפים, אלא רק עלים וקלח שבראשו האננס, ושונה מעץ, וכדברי החזו"א.

ג. עדיין חסרים נתונים מדוייקים לגבי שיח האננס, שצריך לברר ולאמת את הנכתב כאן, ולא כתבתי הלכה למעשה מחמת שלא באתי לידי כך.

**אננס שגדל בצורה טבעית בעציץ שגובהו כ-30 ס"מ
בהחלט י"ל מסברא שצורתו כירק ולא כעץ**

אננס שגדל בחוץ

אננס עם חוטרים חדשים

העלים הגדולים של האננס יתייבשו וכן עמוד הפריחה שלו, והחוטרים יגדלו עוד ויוציאו שורשים על מנת לגדול כצמח בפני עצמו - ודרכם ליפול בקלות ולהשתרש בקרקע

גידול אננס בצורה מסחרית

כרוב עלים - קלח מעובה בבסיס הצמח

ברוקולי - התפרחת היא הנאכלת

